

<https://doi.org/10.62837/2024.2.527>

NƏRMİN QƏDİRLİ ƏDİL QIZI
Bakı Dövlət Universiteti
nerminqedirli2001@gmail.com

MƏHƏMMƏD İQBALIN ƏDƏBİ FƏALİYYƏTİNDƏ ŞƏRQ-QƏRB TƏZADLARININ QARŞILIQLI TƏSİRİ

XÜLASƏ

Məqalə 20-ci əsrin əvvəllərində indiki Pakistanda dünyaya gəlmiş görkəmli şair, filosof və siyasətçi Məhəmməd İqbalın ədəbi fəaliyyətində Şərq-Qərb təzadlarının mürəkkəb qarşılıqlı təsirini araşdırır. İqbalın həyatı və ədəbiyyata töhfələri ilə birlikdə Qərb fəlsəfəsinin onun erkən təhsilinə və yaradıcılığına təsiri araşdırılır. İqbalın Qərb imperializmi və müstəmləkəçiliyini tənqid etməsi, Şərq mədəni dəyərlərinin təmsili ilə birləşərək, dövrünün ictimai-siyasi məsələlərinə nüanslı perspektiv açır. Məqalədə İqbalın Şərqlə Qərbin ahəngdar birgəyaşayışı üçün baxışları araşdırılır, dialoq və qarşılıqlı anlaşmanın vacibliyi vurğulanır. Həmçinin İqbalın yaradıcılığının həm Şərq, həm də Qərb kontekstində müasir qəbulu qiymətləndirilir, onun ideyalarının sonrakı yazıçı və mütəfəkkir nəsillərinə qalıcı təsiri vurğulanır.

Açar sözlər: Məhəmməd İqbal, şərq-qərb təzadları, ədəbi fəaliyyət, sintez, müstəmləkəçilik, mədəni dialoq

Giriş

Görkəmli şair, filosof və siyasətçi Məhəmməd İqbal 20-ci əsrin əvvəllərində Pakistanın intellektual cəhətdən formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. 1877-ci ildə indi Pakistanın bir hissəsi olan Sialkotda anadan olan İqbal nəinki Urdu ədəbiyyatında silinməz iz buraxmış, həm də dövrünün siyasi və fəlsəfi diskursuna əhəmiyyətli töhfə vermişdir.

İqbalın ədəbi töhfələri oxucularının ruhunu oxşayan poeziyadan tutmuş, mürəkkəb ideyalarla məşğul olan fəlsəfi traktatlara qədər müxtəliflik göstərir. Onun əsərləri tez-tez özünü kəşf, mənəviyyat və sosial ədalət mövzularını tədqiq edir, insanın daxili vəziyyətini dərinlən dərk edir.

İqbalın yaradıcılığında Şərq-Qərb təzadları böyük əhəmiyyət kəsb edir. Müstəmləkəçilik gərginliyi və mədəni ideologiyaların çaxnaşması ilə yadda qalan bir dövrdə İqbalın yaradıcılığı Şərq və Qərb düşüncəsinin kəsişməsində incəliklə dayanmışdır. Onun ədəbi fəaliyyətinin bu aspektini araşdırmaqla biz İqbalın müxtəlif təsirləri necə sintez etməsi ilə bağlı fikirlər əldə edirik. İqbalın yaradıcılığında Şərq-Qərb təzadlarının araşdırılması onun intellektual irsinin zənginliyini qiymətləndirməyə imkan verir və onun dövrünün mürəkkəbliklərini başa düşə biləcəyimiz baxış bucağı təklif edir.

Erkən təsirlər və təhsil

Məhəmməd İqbal 1877-ci ildə Pakistanın bir hissəsi olan Sialkot şəhərində anadan olmuşdur. Müstəmləkə idarəçiliyinin mədəni və siyasi mürəkkəbliyi ilə seçilən bir bölgədə böyüyən İqbal, keçid dövrünü yaşayan cəmiyyəti idarə etməyin çətinliklərini birbaşa yaşamışdı. İqbalın intellektual inkişaf yoluna onun təhsili olduqca təsir göstərmişdir. O, ali təhsil almaq üçün Lahora və Avropaya getməzdən əvvəl ilk təhsilini Sialkotda davam etdirdi. İqbalın Qərb fəlsəfəsi ilə tanışlığı Avropada işlədiyi müddətdə klassik və müasir Qərb təfəkkürünün öyrənilməsi ilə məşğul olduğu dövrdə xüsusilə dərin olmuşdur. O, tanınmış filosofların, o cümlədən Fridrix Nitsşe və Henri Berqsonun əsərləri ilə məşğul olmuş, Qərb fəlsəfi ənənələrinin hər bir incə anlayışını inkişaf etdirmişdir.

Qərb fəlsəfəsinə məruz qalma İqbalın ilk yazılarında silinməz iz buraxdı. Bir çox digər on doqquzuncu və iyirminci əsr müsəlman mütəfəkkirləri kimi, İqbal da öz fikirlərini Şərq və Qərb mərkəzi olduğu sivilizasiya çərçivəsində ifadə edir. [11, s.88] Onun poeziyası və fəlsəfi düşüncələri elə fəaliyyətinin ilk zamanlarından Şərq və Qərb ideyalarının sintezini əks etdirməyə başladı. İqbal fərdiyyətçilik, ekzistensializm və mənliliyin təbiəti kimi məfhumlarla mübarizə aparır, bu düşüncələri poetik ifadələrində də özünü göstərirdi. Qərb təfəkkürünün onun yaradıcılığına bu cür inteqrasiyası İqbalın intellektual çoxşaxəliliyini və insan varlığını daha əhatəli dərk etmək üçün mədəni sərhədləri aşmaq qabiliyyətini nümayiş etdirdi. Əslində, İqbalın ilkin təsirləri və təhsili ona ədəbi fəaliyyətlərində Şərq-Qərb qarşılıqlı əlaqələrinin mürəkkəbliklərini idarə etməyə imkan verən müxtəlif intellektual vasitələr verdi. Onun həyatının bu mərhələsi onun həm poeziyaya, həm də fəlsəfəyə verdiyi dərin töhfələri səciyyəvləndirəcək ideyaların qarışığının əsasını qoydu [8, s.12].

İqbalın fikrincə, Şərq və Qərb şairləri fani dünyaya əbədi həyat vəd edən vəhylər gətirirlər. Bununla belə, Şərq şairi, İqbalın poeziyasının dərin mahiyyəti müəmmalı və dünyadan gizli olaraq qalır. Bu kontekstdə İqbal diqqəti Şərq dünyasının, xüsusən də müsəlman xalqlarının üzləşdiyi problemlərə yönəldir. O, məcazi mənada danışaraq, *“gənc, lakin ixtiyarlar kimi kamil”* olduğuna görə yüksək qiymətləndirdiyi Əfqanıstan hökmdarına müraciət edərək, *“Mənim quşum öz gülüstanımda qərirdir”* deyir. İqbal müstəmləkə zülmü və müxtəlif ictimai-siyasi problemlərlə mübarizə aparən müsəlman Şərfinin daha geniş obrazını canlandırır. İqbal Əmir Emanullah Xan *“sənin himmətin mənim xəyalım kimi yüksəkdir. Parçalanmış bir milləti o himmət birləşdirmiş, monolit bir varlıq halına gətirmişdir”* sözləri ilə təsvir edərkən, bu cəsarətin parçalanmış bir milləti necə birləşdirdiyini, onu vahid bir varlığa çevirdiyini vurğulayır. Bu təsvir digər müsəlman dövlətləri tərəfindən paylaşılan çətin vəziyyəti vurğulayır [2, s.28].

Şərq-Qərb fəlsəfi sintezi

Məhəmməd İqbal 20-ci əsrin əvvəllərində Şərq və Qərb arasında intellektual cərəyanları idarə edən fərqli bir səs kimi ortaya çıxdı. Fəlsəfi sintezin zəruriliyini dərk edən İqbal ideyaların ahəngdar birgə mövcudluğuna can ataraq, Şərq və Qərb anlayışlarını birləşdirməyə çalışdı. Onun yanaşması müxtəlif fəlsəfi ənənələrin

birlişməsinin insan təcrübəsinin daha əhatəli başa düşülməsinə töhfə verə biləcəyinə inamla köklənmişdi. İqbal mədəni və ideoloji ayrılıqları aşmaq, dialoq və sintez məkanı yaratmağı qarşısına məqsəd qoymuşdu.

Bundan əlavə, inteqrasiya ideyası İqbalın düşüncə tərzinin ayrılmaz hissəsidir. İqbal üçün fərqli qütblər arasında hərəkət həyatın özü və subyektivliyin zəruri şərtidir. Məhəmməd İqbalın yaradıcılığı və perspektivi ideal insan anlayışının ədəbi, dini-fəlsəfi və ictimai-siyasi aydınlaşdırılması ətrafında cəmlənmişdir. Şairin fikrincə, kamil insan məqamına çatan yaradıcı şəxsiyyətlər insanları haqq yoluna yönəldən, bələdçi kimi xidmət edirlər. O, "Pəyam-i Məşrik" ("Şərqdən xəbər") əsərində belə ifadə edir:

"Şairliyin kəmalı aydın, açıq söz söyləməkdir

Sirlərə vaqif olan ariflər yalnız rəmz və eyhamla danışarlar.

Sabahlara qədər fəryad, yüzlərlə bəlalı sabah, yüzlərcə atəşli ah!

Nəticəsi bir gözəl şeir" [1, s.4]

İqbalın fərdiyyətçilik, demokratiya və müasirlik kimi mövzuları araşdırması onun Qərb fəlsəfi konsepsiyaları ilə bağlılığını əks etdirir. İslam ənənələrində dərin köklərə malik olsa da, İqbal inkişaf edən global mənzərənin fərqi varmış və bu mövzuları Şərq perspektivləri ilə uzlaşdırmağa çalışmışdır. O, Qərb ideyalarını öz poeziyasına və fəlsəfəsinə mükəmməl şəkildə inteqrasiya edərək sintez yaratdı. O, poetik ifadələrində Şərq mistisizminin zənginliyi ilə Qərb fəlsəfi fikrinin intellektual canlılığını məharətlə qarışdırmışdır. İqbalın misralarında çox vaxt Nitsşe fərdiyyətçiliyi, Berqson intuisiya və Hegel dialektikasının əks-sədaləri var idi. Onun "İslamda dini düşüncənin yenidən qurulması" kimi fəlsəfi əsərləri İslam düşüncəsi kontekstində yeni bir perspektiv təklif edərək, Qərb fəlsəfi diskursu ilə mükəmməl bir əlaqə nümayiş etdirdi. Məhəmməd İqbal öz fəlsəfi çərçivəsini A.Şimmelə görə "qapalı sistem" konsepsiyasına əsaslanaraq formalaşdırmışdır. Bu sistem tövhid ətrafında fırlanır, Allahın mütləq birliyini vurğulayır ki, bu da tək-cə fərdi həyatın birliyində deyil, həm də dini və siyasi icmaların birləşməsində təzahür edir [8, s.37].

İqbalın Qərb pozitivizminə qarşı müqaviməti, Şərq fəlsəfəsinin məhəbbət ətrafında cəmlənməsi ilə birləşərək, onun bütün əsərlərində mərkəzi mövzu və konseptual mövzu təşkil edir. Cismani göz ilə bəsirət gözü arasında dərin müqayisə apararaq, mütəfəkkir şair öz fikirlərini çox mənalı şəkildə ifadə edir: "*Mənim bu görünən gözdən bir şikayətim var. Çünki mən təcəlli edincə nəzər mənə pərdə olur.*" [2, s.28]

Mədəni və sosial şərh

Məhəmməd İqbalın ədəbi yaradıcılığı dövrünün ictimai-siyasi reallıqlarını, xüsusən də Şərqdə Qərb imperalizmi və müstəmləkəçilik bəlasını dərinləndirən dərk etməsi ilə seçilir. İngilis müstəmləkəçiliyinin Hindistandakı təsirinin şahidi olan İqbal Qərbin imperialist təşəbbüslərini kəskin tənqid etdi. O, şeir və yazılarında müstəmləkəçi dövlətlərin yerli əhaliyə qarşı törətdiyi haqsızlıqları dilə gətirir, müstəmləkə müəssisəsini xarakterizə edən istismar və tabeçiliyi pisləyirdi. İqbalın tənqidi sırf qınaqdan kənara çıxırdı, o, kollektiv şüuru oyatmağa çalışır, Şərq xalqlarını müqavimətə və öz muxtariyyətlərini geri almağa çağırırdı.

Qərb imperializminin tənqidi ilə yanaşı, İqbalın yaradıcılığı həm də Şərq mədəni dəyərlərinin müdafiəsi rolunu oynayır. O, öz poeziyası ilə Şərq adət-ənənələrinin zənginliyini və dərinliyini əks etdirərək, xarici təsirlər qarşısında yerli mədəniyyətlərin qorunub saxlanması üçün vacibliyini vurğulayırdı. İqbal Şərq mədəni irsində dərin kök salmış mənəviyyat, icma harmoniyası və etik dəyərlər mövzularını araşdırırdı.

İqbal özünün vəhdətini və bütövlüyünü ifadə edən fundamental xüsusiyyəti öz mahiyyətində qavrayır, hər bir fərdin “mən”inin fərqliliyini ortaya qoyur. Müəyyən bir nəticəyə gəlmək üçün onun fikrincə, tək və ya eyni ideya sillogizmin bütün müqəddəratlarını əhatə etməlidir. Konkret olaraq, İqbal iddia edir ki, “*Mən “bütün insanların ölümlü olduğu” mühakiməsini qəbul etsəm də, digər tərəfdən “Sokrak insandır” mühakiməsini başqa biri qəbul edərsə, bu iki mühakimədən mənim üçün bir nəticə əldə etmək mümkün deyil. Bu o zaman mümkün olar ki, hər iki mühakiməni şəxsən mən özüm qəbul etmiş olum*” [7, s.113]. İqbalın bu perspektivi duyğu və istəklər sahəsində də aydın görünür və vurğulayır ki, arzusunun əhəmiyyəti onun konkret “mən”ə aid olub-olmamasından asılıdır. Məsələn, bəşəriyyət eyni şeyi kollektiv şəkildə arzulasa belə, bu arzusunun yerinə yetirilməsi hissi hər bir “mən”də fərdi olaraq dəyişir.

İqbal Şərq və Qərbin bir-birinin intellektual və mədəni şəbəkəsinə töhfə verərək yaşaya biləcəyi bir gələcəyi nəzərdə tuturdu. İqbal hər iki ənənənin ən yaxşı elementlərinin sintezinə inanırdı. Onun baxışı geosiyasi sərhədləri aşaraq mədəni və dini fərqləri aşan ortaq bəşəriyyəti vurğulayırdı.

İqbalın harmonik birləşməyə çağırışı sadələşmiş idealizm deyil, müasir dünyanın bir-birinə bağlılığının ifadəsi idi. O, qlobal sülh və tərəqqi üçün qarşılıqlı hörmət və anlaşmanın vacib olduğunu qəbul edərək, sivilizasiyalar arasında dialoq təklif etdi. İqbalın baxışı həm Şərqi, həm də Qərbi töhfələrinin tanınmasının və qiymətləndirilməsinin vacibliyini vurğulayaraq, mədəni mübadilə və əməkdaşlığa ehtiyacı gözləyirdi. Məhəmməd İqbalın ədəbi fəaliyyətindəki mədəni və sosial şərhə Şərqlə Qərb arasındakı dinamikanın incəlikli tədqiqi kimi dayanır.

Məhəmməd İqbal ədəbiyyatının qəbulu və mirası

Məhəmməd İqbalın ədəbi töhfələri həm Şərq, həm də Qərb oxuyucularının heyranlığına səbəb olmaqla, mədəni və intellektual inkişafa davamlı təsir göstərmişdir. Şərqdə, xüsusən də Cənubi Asiyada İqbala misraları xalqın arzuları ilə səslənməkdə davam edən şair-filosof kimi ehtiramla yanaşılır. Onun tez-tez oxunan və sitat gətirilən şeirləri həyatlarında məna və istiqamət axtaran fərdlər üçün ilham mənbəyinə çevrilmişdir [6, s.5].

Qərb kontekstində İqbalın yaradıcılığı Şərq mistisizmi ilə Qərb fəlsəfi ideyalarının unikal qarışığı ilə diqqəti cəlb etmişdir. Qərbdəki alimlər və oxucular İqbalın düşüncələrinin zənginliyini və mədəniyyətlərarası dialoqa töhfə vermək potensialını dərk edərək onun yazıları ilə məşğul olurlar. İqbalın tədqiq etdiyi mənlik axtarışı, materializmin tənqidi və mənəvi maariflənməyə can atması kimi mövzuların universallığı mədəni sərhədləri aşaraq ona qlobal ədəbi kanonda yer qazandırmışdır.

İqbalın “Əsrar və Rumuz” əsərində irəli sürdüyü kimi, insanın mənliyini artırmaq üçün israrla çalışmaq və yeni istəklər yaratmaq çox vacibdir.

“Arzu, mənliyi canlandıran, çəşdurən bir qüdrətdir; Könül, arzu yaratmaqdan aciz qaldığı zaman, qanadı qırılmış tək olur; Biz məqsədlər yaratdığımız üçün yaşayıırıq, biz arzunun işığı ilə aydınlanırıq, işıq saçırıq.” [5, s.35]

Məhəmməd İqbalın ideyaları yazıçı və mütəfəkkirlərin sonrakı nəsillərinə dərin və geniş təsir göstərmişdir. Onun Şərq və Qərb düşüncəsi arasındakı sintezi araşdırması, eləcə də fərdi güclənmə və mənəvi oyanışa vurğu etməsi müxtəlif elm sahələri üzrə ziyalıları ruhlandırmışdır. İqbalın öz müqəddəratını təyin etmə və cəmiyyətlərin öz müqəddəratını fəal şəkildə formalaşdırması zərurətini vurğulaması müstəqillik hərəkatlarının liderləri və sosial islahatçılar arasında rezonans doğurdu.

Ədəbiyyatda İqbalın təsiri onun fəlsəfi dərinliyi və poetik ifadəsinin bənzərsiz qarışıqından ilham almış şair və yazıçıların əsərlərində aydın görünür. Onun fikirləri fəlsəfə, siyasi elm və dinşünaslıq ilə məşğul olan alimlərin yazılarına da məlumat vermişdir. İqbalın təsirinin davamlı xarakteri davamlı elmi maraqda və şəxsiyyət, mənəviyyat və ənənə ilə müasirlik arasındakı əlaqə ilə bağlı müasir müzakirələrdə onun işinə istinadlarda aydın görünür [10, s.48].

Şərq-Qərb təzadlarının tədqiqi Məhəmməd İqbalın ədəbi irsinin öyrənilməsində mərkəzi yer tutur. İqbalın müxtəlif mədəni və fəlsəfi ənənələri idarə etmək və sintez etmək bacarığı həm alimlər, həm də həvəskarlar üçün zəngin bir sahə təklif edir. Onun işindəki təzadlar Şərq-Qərb qarşılıqlı əlaqələrinin mürəkkəbliklərinin araşdırıla biləcəyi bir obyektiv təqdim edərək, mədəni mübadilənin təqdim etdiyi problemlər və imkanlar haqqında fikirlər təklif edir.

İqbalın ədəbi irsinin tədqiqində Şərq-Qərb təzadlarının davamlı aktuallığı onun insan təfəkkürünün qarşılıqlı əlaqəsini daha dərindən dərk etmək qabiliyyətinə malik olmasındadır. Bu, İqbalın mədəni müxtəliflik, qloballaşma və ortaq insan təcrübəsi axtarışı ilə bağlı müasir müzakirələr üçün bir model təqdim edərək, mədəni sərhədlərlə necə məşğul olduğunu və onları aşdığını incə şəkildə araşdırmağa imkan verir.

Nəticə

Məhəmməd İqbalın Şərq-Qərb təzadlarını özündə ehtiva edən ədəbi fəaliyyəti mədəni və fəlsəfi təsirlərin qarşılıqlı təsirini əks etdirir. İqbalın əsərləri təkə Qərb imperializmini tənqid etmirdi, həm də Şərq mədəni dəyərlərini tərənnüm edir, ənənələrin birləşməsinə bənzərsiz bir baxış təklif edirdi. İqbalın yazılarındakı Şərq-Qərb sintezi onun intellektual çoxşaxəliliyinə və mədəni ayrılıqları aşmaq qabiliyyətinə sübut kimi xidmət edir.

Məhəmməd İqbalın yaradıcılığının davamlı əhəmiyyəti mədəniyyətlərarası anlaşmanı inkişaf etdirmək qabiliyyətindədir. Mədəni çaxnaşmalar və qlobal gərginliklərlə yadda qalan bir dövrdə İqbalın əsərlərində özünü göstərən Şərq-Qərb təzadları dialoq və qarşılıqlı hörmət üçün plan təqdim edir. Onun müxtəlif mədəni töhfələrin qiymətləndirilməsinə əsaslanan harmonik birgəyaşayış baxışı bu gün müxtəliflikdə birliyə çağırış kimi rezonans doğurur. İqbalın yaradıcılığı

mədəniyyətlər arasında körpü rolunu oynayır, fərdləri müxtəlif perspektivlərlə məşğul olmağa və ümumi dil tapmağa sövq edir.

İqbalın yaradıcılığı alimləri, mütəfəkkirləri və oxucuları mədəni ənənələrin kəşifinə nöqtələrini daha dərinlən araşdırmağa, dialoq və sintezdən doğan zənginliyi araşdırmağa dəvət edir. Şərq-Qərb təzadlarının tədqiqi təkcə İqbalın töhfələri haqqında anlayışımızı gücləndirmir, həm də paylaşılan insan təcrübəsinə daha geniş perspektiv təklif edir. Yekun olaraq qeyd edək ki, Məhəmməd İqbalın Şərq-Qərb təzadları ilə bağlılığı ilə seçilən ədəbi fəaliyyəti intellektual maraq və mədəniyyətlərarası təqdirin çırağı kimi dayanır. Onun işi müxtəliflikdə birlik potensialının xatırladılması kimi xidmət edərək ilham verməyə davam edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əzizəliyeva B. İslamda müasir fəlsəfi-ideoloji mövqe: Əllamə Məhəmməd İqbal. 525-ci qəzet 2017.- 23 noyabr.- s.4.
2. Əzizəliyeva B. Məhəmməd İqbalın "Qərbin soyuq düşüncəsini isindirən" "Peyam-i Maşrik" əsəri. Ədəbiyyat qəzeti.- 2019.- 11 may.- s.28.
3. Əzizəliyeva B. Məhəmməd İqbalın yaradıcılığının Azərbaycanda öyrənilməsi. AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq, 2019, № 1, s.205-210.
4. Gövhərdani H.D. Məhəmməd İqbalın farsdilli yaradıcılığı. (Dissertasiya) Bakı, 2014.
5. Məhəmməd İqbal, Əsrar və Rumuz, çev: Ali Nihat Tarlan, İstanbul, 2005.
6. Məhəmməd Ş.M. Məhəmməd İqbalın fəlsəfəsində Allah anlayışı (tərc. M.Məhəmmədi). "Cahan" jurnalı, sayı 3. Bakı, "Elm və təhsil", 2012.
7. Muhammad Iqbal, The Reconstruction of Religious Thought in Islam, Feedbooks.
8. Qasımova M. Məhəmməd İqbal fəlsəfəsində İnsan və "Mənlik" düşüncəsi. Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi, sayı 15, aprel, 2011.
9. Qurbanova H. Məhəmməd İqbal. Həyatı. Dünyagörüşü. Bakı, "Araz" nəşriyyatı, 2008.
10. Raja A.M. Muhammad Iqbal: Islam, the West, and the Quest for a Modern Muslim Identity. The International Journal of the Asian Philosophical Association, 2008, 1, 1, p.37-49.
11. Saffari, S. (2018). Oscillating between East and West: Muhammad Iqbal and an Islamic Recasting of Modernity. Seoul National University Journal of Humanities, 75(4), 85–126. <https://doi.org/10.17326/jhsnu.75.4.201811.85>

NARMIN GADIRLI ADIL
EFFECTS OF EAST- WEST CONTRASTS IN MUHAMMAD
IGBAL'S LITERARY ACTIVITY
SUMMARY

The article examines the complex interplay of East-West contrasts in the literary work of Muhammad Iqbal, a prominent poet, philosopher and politician born in present-day Pakistan at the beginning of the 20th century. The influence of Western philosophy on Iqbal's early education and work is explored, along with his life and contributions to literature. Iqbal's criticism of Western imperialism and colonialism, combined with the representation of Eastern cultural values, opens a nuanced perspective on the socio-political issues of his time. The article examines Iqbal's views on the harmonious coexistence of the East and the West, and emphasizes the importance of dialogue and mutual understanding. Also, the modern acceptance of Iqbal's work in both the Eastern and Western contexts is evaluated, and the lasting influence of his ideas on subsequent generations of writers and thinkers is emphasized.

Keywords: Muhammad Iqbal, east-west contrasts, literary activity, synthesis, colonialism, cultural dialogue

Нармин Гадирли Адил
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КОНТРАСТОВ ВОСТОКА И ЗАПАДА В
ЛИТЕРАТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУХАММАДА ИКБАЛА
РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается сложное взаимодействие контрастов Востока и Запада в творчестве Мухаммада Икбала, выдающегося поэта, философа и политического деятеля, родившегося на территории современного Пакистана в начале XX века. Исследуется влияние западной философии на раннее образование и творчество Икбала, а также его жизнь и вклад в литературу. Критика Икбалом западного империализма и колониализма в сочетании с представлением восточных культурных ценностей открывает тонкий взгляд на социально-политические проблемы его времени. В статье рассматриваются взгляды Икбала на гармоничное сосуществование Востока и Запада, подчеркивается важность диалога и взаимопонимания. Также оценивается современное признание творчества Икбала как в восточном, так и в западном контексте и подчеркивается длительное влияние его идей на последующие поколения писателей и мыслителей.

Ключевые слова: Мухаммад Икбал, контрасты Востока и Запада, литературная деятельность, синтез, колониализм, культурный диалог.

Rəyçi: Əzizəliyeva Bəsirə Höccət qızı, filologiya üzrə elmlər doktoru